

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВИХ ЗАСАД ДІЯЛЬНОСТІ ЕЛЕКТРОННИХ БІБЛІОТЕК

Суспільний розвиток людства протягом усього історичного періоду його існування супроводжувався декількома інформаційними революціями: винахід письменництва, поява друкарського обладнання, розвиток радіомовлення та телебачення, поява перших електронно-обчислювальних машин. Наразі людство переживає ще одну інформаційну революцію: розвиток інформаційно-комунікаційних мереж, які охоплюють усі континенти та держави. Завдяки стрімкому розвитку інформаційно-комунікаційних технологій можна досягти нового рівня не лише в сфері обміну новими знаннями, а й забезпеченні прав та свобод кожної особи та підвищенні ролі громадян в участі у управлінні держави та реалізації державної політики. Безсумнівно, формування структур інформаційного суспільства вимагає підтримки всього суспільства, а таке розуміння і підтримка в Україні є. Про це свідчить ряд урядових рішень, а також високий рівень активності громадськості, яка бере участь в формуванні нормативно-правової бази, а також розробці національної стратегії побудови інформаційного суспільства. В Україні зараз діє ціла низка нормативно-правових актів, які стосуються інформаційної сфери: Цивільний кодекс України, Закони України «Про інформацію», «Про авторське право і суміжні права», «Про телекомунікації», «Про Національну програму інформатизації», «Про Концепцію Національної програми інформатизації», постанови Кабінету Міністрів України, акти центральних органів виконавчої влади [2, с. 4].

Створення перших українських електронних бібліотек було розпочато в 1998 році. Спочатку на основі повнотекстового розширення електронного каталогу стала Національна бібліотека ім. Вернадського, а з 2000 року – бібліотеки науково-дослідних установ України та вищих навчальних закладів.

Формування нової форми соціального інституту, необхідність забезпечення споживача інформації локальними, міжрегіональними та міжнародними мережами, можливість дистанційного доступу до баз даних зумовлюють необхідність правового оформлення основних засад їх функціонування та регулювання їх діяльності в межах правових норм. При цьому правове регулювання діяльності електронних бібліотек повинно здійснюватись одночасно на декількох рівнях:

1. Регулювання діяльності електронних бібліотек як окремого соціального інституту.

2. Регулювання процесу створення електронного продукту та надання послуг в режимі он-лайн.

3. Забезпечення інтелектуальних прав авторів.

4. Забезпечення прав користувачів електронних бібліотек [1, с. 46–47].

На даний час основним нормативно-правовим актом, який регулює питання забезпечення авторських прав, є Закон України «Про авторське право та суміжні права» [3]. Цим Законом регламентовані основні правовідносини, які можуть виникнути в галузі авторського права та суміжних прав, визначений перелік майнових та немайнових прав авторів, термін дії авторських прав, порядок їх передачі іншим особам тощо. Також в Законі визначений перелік тотожних об'єктів, на які також розповсюджується дія цього акту.

Основним інформаційним ресурсом електронних бібліотек є бази даних. Бібліотека при цьому виступає або їх створювачем, або розповсюджувачем. Авторське право поширюється на всі бази даних, а тому електронні бібліотеки повинні забезпечувати додержання Закону.

Бібліотечний інститут виступає в правовідносинах як складна соціальна організація, діяльність якої забезпечується розвитком передачі інформації у суспільстві. Користувач електронної бібліотеки на свій пошуковий запит може одержати не лише документ, а й певний фрагмент документа або текст. При цьому на даний момент невіршеними науковцями залишаються теоретичні питання співвідношення традиційних правових понять (власності, інтелектуальної власності, відповідальності, зобов'язань тощо) і таких понять, як «інформація», «інформаційний продукт» чи «інформаційний ресурс».

Ціла низка проблем у галузі охорони авторських прав виникає під час реалізації механізму інтерактивних інформаційних послуг, розповсюдженні електронних ресурсів, які включають в першу чергу системи сигнальної інформації й системи електронної передачі документів.

Вирішенню проблеми захисту авторських прав сприяло б внесення до чинного Закону України «Про обов'язковий примірник документів» пункту про передачу видавництвами копій творів друку в цифровому форматі визначеному колу книгозбірень для депозитарного зберігання. Але для того, щоб створення електронних копій і доставки документів мала розвиток в Україні, потрібні або зацікавленість держави, або комерційний інтерес. Ми вважаємо, що саме такі підходи будуть впливати на характер та методи вирішення всіх технологічних, організаційних та юридичних проблем учасниками процесу.

Список джерел інформації

1. Афанасьєва К. О. Правові аспекти функціонування електронних бібліотек / К. О. Афанасьєва // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2008. – № 2. – С. 45–49.
2. Вилегжаніна Т. Україна в інформаційно-бібліотечному просторі / Т. Вилегжаніна // Бібліотеч. планета. – 2006. – № 3. – С. 4–7.
3. Про авторське право і суміжні права [Електронний ресурс] : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-ХІІ // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення: 28.08.2018).

Т.О. Ставерська, канд. екон. наук, доц. (*ХДУХТ, Харків*)

Н.М. Федоренко, ст. викл. (*ХДУХТ, Харків*)

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ РЕПОЗИТАРІЙ ЯК ФОРМА ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ НАУКОВИХ КОМУНІКАЦІЙ

Сучасне інформаційне суспільство характеризується активним впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, удосконаленням функціональності Інтернету, зростанням обсягів інформації з одночасним дотриманням принципів «відкритого доступу». У свою чергу, в умовах глобалізації та інтенсивного розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, набуває багато-варіантності комунікативних зв'язків, підвищує свою реагентність система наукових комунікацій, що обумовлює необхідність удосконалення систем збереження та розповсюдження інформації.

Бібліотеки відіграють роль інформаційних посередників в інформаційно-комунікаційної інфраструктури, тому існує постійна необхідність удосконалення форм наукових комунікацій, визначення способів їх використання щодо подальшого розвитку наукової комунікації. Нові форми наукової комунікації дозволяють утворювати міжнародні мережеві академічні колективи з різною тривалістю співпраці, підвищувати якість наукових досліджень і публікацій, встановлювати нові контакти між наукою, бізнесом і громадськістю, знижуючи адміністративне навантаження і підсилюючи значення самоорганізації вчених.

В умовах самофінансування закладів вищої освіти традиційна система передплати періодики та закупівлі книг для забезпечення навчальної та науково-дослідницької діяльності фактично не працює, тому системи наукових комунікацій недостатньо забезпечені інформаційною підтримкою. Крім того, актуальною для української науки є проблема недостатньої репрезентативності публікацій вчених у міжнародних наукометричних базах даних. Саме бібліотеки взяли на